

HISTORICKÝ A METODOLOGICKÝ ÚVOD

Východiska

Užitek mnohostranný, genžto z dobře zřjzeného diwadla národnjho vyplýwá, se nižádným způsobem nedá zapřjti; zwlásstě ale působj na zlepssenj a vzdělánj mrawnosti, na wybraussenj krásochuti, na zdokonalenj a zwelebenj řeči mateřské, a to sice tjm wjce, poněwadž diwadlo, gakožto ústaw obweselugcej, wjce a přjgemněgi než každý giný k sobě láká, a tak rychlegi a bez wsseho nucenj, wždy odpůrce nalezagcej, cje swého pěkného nalezá a dosahuge.¹

Vincenc Morstadt, rytec Christoph Kummet: Pohled na Stavovské divadlo od západu

¹ CHMELENSKÝ, Josef Krasoslav. Divadlo České od 1ho dubna 1827 až do 16. máje roku 1828. *Časopis Společnosti vlastenského Museum v Čechách* 2, 1828, č. 3, s. 117.

Počátky profesionálního divadla v české řeči na jevišti pražského Stavovského divadla byly, jak svědčí i níže uvedený bohatý soupis teatrologické literatury, předmětem badatelského zájmu několika generací divadelních historiků. Ti se však doposud museli obejít bez předpokladu, který by ideálně měl veškerému bádání předcházet, tedy bez podrobného soupisu repertoáru. A to navzdory existenci unikátního pramenného materiálu, který má česká² divadelní věda k dispozici jen v tomto případě: fondu cedulí první pražské scény od roku 1824 do současnosti, dokumentujících den po dni činnost souboru do nejmenších detailů. Projekt *Stavovské divadlo 1824–1862*, založený na jejich excerpci, ale především na verifikaci a sumarizaci údajů z dostupných dobových pramenů i odborné literatury, vznikl v Divadelním oddělení Národního muzea jako logické pokračování předchozí práce na soupisu repertoáru Prozatímního divadla, a to ve stejném autorském složení a za použití téže metodologie.

Principiální otázka zněla, zda lze oddělit studium českého repertoáru Stavovského divadla od německého. Jejich provázanost byla hlavně v počátcích značná, český repertoár vycházel z německého,³ Češi i Němci hráli česky i německy, společné bylo technické zázemí. Z hlediska pokusu o vystopování linie profesionálních divadelních představení v české řeči, která začala ve Stavovském divadle a vyvrcholila vznikem samostatného Prozatímního a později Národního divadla, se však tyto okolnosti nejeví jako zásadní, spíše jako provozně technické, a postupem času navíc ustupují do pozadí. Ústředním tématem všech snah o české divadlo 19. století byla právě jeho samostatnost, specifikem českého národního obrození byl jeho jazykový charakter, vlastenectví bylo čím dál častěji chápáno více ve smyslu jazykovém než zemském. Samostatný český herecký soubor se sice utvářel postupně, ale už od roku 1838 na benefičních pozvánkách stojí, že dotyčný herec či zpěvák je členem českého ansámblu,⁴ a od roku 1842 je český soubor samostatně veden i v almanaších. Celý téměř čtyři desetiletí trvající zápas o české profesionální divadlo, provázený nejen vnitřními problémy s hledáním a výchovou zpěváků, nedostatkem původních dramatických, a zvláště operních děl, ale dlouho limitovaný i počtem stálých diváků, byl zdárně dokončen až za obnoveného národního života, vznikem Prozatímního divadla v šedesátých letech. Neznamená to však, že Stavovské divadlo patřilo jen německy mluvícím Pražanům. Jeho umělecký soubor by se navíc bez českých sil mezi sólisty, členy obou sborů, ale především orchestru, neobešel; mezi sólovými hráči i členy nástrojových skupin nacházíme podstatnou část českých příjmení.

Druhou zásadní otázkou bylo rozhodnutí, od kterého data repertoár zpracovávat. Rok 1824 nebyl vybrán jen z hlediska dostupnosti pramenů (řada jedinečného fondu svázaných cedulí Stavovského divadla, uloženého v Divadelním oddělení Národního muzea, v květnu tohoto roku začíná). Postup byl opačný. Dospěli jsme k přesvědčení, že musel existovat důvod, proč právě rok 1824 byl tím, kdy se denní cedule začaly systematicky uchovávat. Došlo k tomu zároveň s příchodem dramatika Jana Nepomuka Štěpánka do funkce spolureditele Stavovského divadla. Byli to tedy nejspíš Češi (snad sám Štěpánek), kdo se rozhodl, že od této historické chvíle se budou cedule, které sloužily jen coby vývěska pro daný den, shromažďovat jako historický dokument a vázat. Z předchozího období (1783–1824) se z českých cedulí dochovala ve sbírce DONM jediná (*Obležení Prahy od Švédů* z roku 1817), německých je devatenáct.

Rok 1824 je z hlediska začlenění česky inscenovaných činoher a oper do repertoáru Stavovského divadla přelomový ze dvou důvodů. Česká představení se stala **pravidelnými**, hrálo se každou nedělí a svátek odpoledne od sv. Václava (28. září) do sv. Jana Nepomuckého (16. května) mimo postní a do

² Domníváme se však, že soubor denních cedulí, který zahrnuje období bezmála dvou set let, je ojedinělý i v mezinárodním kontextu.

³ Problematikou přejímání německé a rakouské dramatické produkce do českého repertoáru se podrobně a konkrétně zabývá Dalibor Tureček v monografii *Rozporuplná sounáležitost*. TUREČEK, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost*. Praha: Divadelní ústav, 2001.

⁴ První takové označení, za nímž následuje řada dalších, se objevilo na pozvánce k benefici Jana Kašky, „auda českého diwadla“, 11. 2. 1838. Hrála se Holbeinova rytířská činohra *Nevěstin klenot*.

Nachricht vom böhmischen Theater.	Návestí o českém divadle.
Sonntag den 4. März 1832 wird zum Vortheile des Unterzeichneten gegeben werden: (zum Erkennma)	W neděli dne 4. března 1832 bude w prospěch nžepsaného provozováno: (poneyprw)
Wyhoň Dub.	Wyhoň Dub.
Romantisches Schauspiel in 5 Akten von J. K. Tyla.	Romantická hra w pateru oddělenj od Týla.
Personen:	Osoby:
Jaromjr, Herzog von Böhmen Herr Biel.	Jaromjr, Český knžec Pan Biel.
Streska, seine Gemahlin Mad. Hartmann.	Streska, jeho choť Panj Hartmanowa.
Boleslaw Chrabry, König der Pohlen Herr Grabinger.	Boleslaw Chrabry, král Polanů Pan Grabinger.
Wanda, dessen Tochter Dem. Koscher.	Wanda, téhož dcera Panna Kosrowá.
Wrahomjra, Fürstin der letzten böhm. Heiden Dem. Koch.	Wrahomjra, panj poslednjch pohanů Českých Panna Kochowá.
Kochan Wršowec, im Solde Boleslawa Herr Protop.	Kochan Wršowec, w službě Boleslawowě Pan Prokop.
Wyhoň Dub, Landes-Overjägermeister Wenzel Schmilller.	Wyhoň Dub, neyw. zpráwce kujčecch lesů Wáclaw Šmiller.
Zaruba Herr Plech.	Zaruba Pan Plech.
Strogan } Reitschützen des Herzogs Herr Kraf.	Strogan } Pan Kraf.
Dobek } Herr Sparmann.	Dobek } Pan Sparmann.
Mařk, Stadtrichter in Prag Herr Schimek.	Mařk, Pražský rychtář Pan Šimek.
Krwawý, (Fischer,) Bürger Herr Kreuz.	Krwawý, řeznjk,) Pražaně Pan Kreuz.
Špinka, (Schuster,) Herr Illner.	Špinka, švec,) Pan Illner.
Kolda, ein Ditt Herr Lipowsky.	Kolda, pastýř ze Smichowa Pan Lipowský.
Zlobog, Wrahtträger der Wrahomjra Herr Hametner.	Zlobog, Wrahomjrin štonoš Pan Hametner.
Jabor, ein Vater aus dem Gefolge Boleslawa Herr Gollner.	Jabor, šlechtic ze zborů Boleslawowych Pan Gollner.
Ein Winder Herr Grau.	Slepý Pan Grau.
Čemislawa Dem. Altram.	Čemislawa Panna Allramowa.
Ein kleiner Knabe Dem. Fischer.	Malý hořk Panna Fischerowá.
Böhmische Herren, Reitschützen, Pohlische Krieger.	Čeřij lopotowě, Kněžecj lowci, Polané, Zbor pohanů.
Heiden, Gespielen der Wanda, Gäste, Volk.	Wandiny družky, Hosté, Pražský lid.
Die Handlung spielt in Prag zu Anfang des 11ten Jahrhunderts.	Děj se koná w Praze w počátku jedenáctého stoletj.
Zu welcher Vorstellung seine ergebenste Einladung zu machen die Ehre hat	Ku kterémuž předstawenj swě neyponjženějšj pozwánj činj
Wenzel Schmilller, Mitglied des kändlischen Theaters.	Wáclaw Šmiller, aud stawow. diwadla.

Druck des Johann Gott. Polpschii.

Cedule k premiéře hry J. K. Tyla *Wyhoň Dub*

roku 1827 i masopustní období, a Štěpánek započal s postupnou **profesionalizací** hereckého souboru.⁵ Léta 1824–1862 lze tedy nazvat obdobím vzniku a postupného rozvoje prvního profesionálního českého divadla (byť ne samostatného, toto prvenství patří až divadlu Prozatímnímu). Přehled dvou set dvanácti českých představení od 20. 1. 1785 do 25. 4. 1824 zde předkládáme pouze v podobě stručného soupisu dat a titulů, jiné údaje, především o obsazení her, v naprosté většině nejsou k dispozici.

Shrnutí poznatků o repertoáru Stavovského divadla – německého, ale i českého – před rokem 1824 obsahují studie Jitky Ludvové *Historický repertoár Stavovského divadla I a II*.⁶ Spolu s Pavlem Petránkem zde autorka publikovala tabulku představení z let 1796–1826 s údaji o datu, titulu hry, originálním názvu a autorech. Informace vycházejí z dobových pramenů, týkají se i českých představení a napravují v několika případech tradované omyly.

⁵ „... teprve v roce 1824 proměnil Štěpánek tuto legendární ochotnickou družinu, v níž hráli také oba bratři Klicperové, v profesionální nebo alespoň poloprofesionální soubor [...] Na konci Štěpánkova ředitelského desetiletí v roce 1834 měl český pěvecký soubor 5 ochotníků a 14 profesionálních členů, zatímco soubor činoherní 8 profesionálů a řadu vypomáhajících ochotníků...“ ČISAŘ, Jan. *Přehled dějin českého divadla*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2006, s. 42–43.

⁶ *Česká divadelní encyklopedie*, elektronická verze, sekce Studie a dokumenty (<http://encyklopedie.idu.cz/>).

Jedním z důležitých argumentů pro studium českojazyčného repertoáru jako samostatné entity je i fakt, že už od samého počátku Štěpánkovy éry byl důraz kladen i na uvádění původních⁷ dramát, že to byla jeviště Stavovského divadla a jeho pobočných scén, na nichž byly vedle děl dnes již zapomenutých autorů poprvé provedeny hry Klicperovy, Tylovy, Kolárovy, Macháčkovy, Jeřábkovy, Hálkovy, Mikovcovy, Fričovy, stejně jako dramatické pokusy Jana Nerudy. Z přibližně tisíce činoherních inscenací Stavovského divadla v české řeči z let 1824–1862 zhruba čtvrtinu tvoří původní tvorba. Co se týče počtu představení, je poměr českých her ke hrám zahraniční proveniencí ještě příznivější, protože byly, jak ze soupisu repertoáru vyplývá, častěji reprízovány. Úspěšnou snahou obrozeneckých divadelníků nebylo tedy jen promlouvat k divákům v českém jazyce, ale rozvíjet českou divadelní tvorbu činoherní a v menší míře i operní. Ta se sice zpočátku opírala především o díla německých a rakouských autorů (Mozart, Weigel, Weber), operní tvorbu italskou (Rossini) i francouzskou (Auber, Boïeldieu), ale zvolna se od samého začátku, počínaje Škroupovým *Dráteníkem*, propracovávala k titulům domácího původu. Přestože byli Češi hlavně zpočátku v německém divadle spíš trpěni, dozajista si nepřipadali jen jako jeho přivažek a usilovali o samostatnost v míře co nejvyšší. Do německého repertoáru Stavovského divadla česká dramatika nepronikla. A i když hlavně v počátcích nenáročně české publikum vyžadovalo vídeňskou lidovou frašku, už tehdejší recenzenti opakovaně volali po českých autorech a repertoár převzatý z Vídně odmítali.

Stav. divadlo na Starém městě.

Wysoce urozené šlechtě a weletčenému obecenstvu uvádí se k wedomosti,
že se bude
w neděli dne 18. října 1846
we prospěch nižepsaného
ponejprw provozowati:

NEAPOLSKÝ ŽEBRÁK,

anebi:
Bez lásky žádná blaženost.

Půwodní činohra we 4 jednáních od J. Reznicka.

OSOBY:

Keris, wiewoda Albanský	Pan Kroppona	Pan Reichel
Anton, hrabětko d'Alverta, jeho net	Panna Rejchla	Pan Březe
Klimontina, její komorná	Pan Akyra	Urban, panos přírcezný
Ladawo, hrabě Montanow	Pan Chawo	Marky, panos přírcezný
Fernecko, Albanský lékař a wiewodow dle wiewod	Pan Chawo	Diana a komorná přírcezná Pa. Chawowowa
Bawow, starý wiewodský wopk	Jan Lapit,	Boti Reot, mladý woják a
Rejzow, mladý Neapolský lékař	Pan Kropo	protestant
Guatilo	Pan Ukyro	Pan Böhmo
Granatido	Pan Wawow	Pan Blawow
Stawow	Pan Ukyro	Pan Blawow
Dawow, puškář a Kalarie	Pan Lapit	Pan Blawow
Rejzow a Neapolský wiewodský Anatlo	Pan Fico od Pan Wawo	Pan Blawow

Děj se kona w Neapoli — we čtvrtém jednání w Albanii.

Začátek hry we 4 hodiny.

Ku kterémuž představení své nejuctivější pozvání činíti sobě za čest pokládá
Jan N. Lapit,
člen divadla českého.

Sonntag den 18. October 1846
wird zum Vortheil des Unterzeichneten in böhmischer Sprache zum ersten Mal aufgeführt:
Der Bettler von Neapel,
oder:
Ohne Liebe keine Seligkeit.
Schauspiel in 4 Akten von J. Reznick.
Zu welcher Vorstellang keine ergebene Einladang zu machen die Ehre hat
Johann Nep. Lapit,
Wähler des böhmischen Theaters.

Archidiekský knihovník.

Cedule k představení hry J. J. Reznicka *Neapolský žebřák*

Královské stavovské diwadlo.

W neděli odpoledne dne 3. Března 1850
we prospěch nižepsaného:

HUGENOTI,

anbi:
Krwawá swatba w Paříži.

Welká zpěwohra w 5 jednáních. Z francouzského přeložená od
Jos. Fraňského.
Hudba od **Jak. Meyerbeera.**
Tance jsou uspořádaný od pana Lennersa.

OSOBY:

Marketa a Valois, sestra	Pa. A. Kroppona	Raul a Nangis, slechtic
Kralé francouzského	Pan Reichel	protestantský
Hrabě Sauton Brea, slechtic	Pan Březe	Herce, jeho služebník
katolický, jednel králo-	K. Strakatý,	Urban, panos přírcezný
wského palacu	Pa. Barywarowa	Marky
Walentina, jeho dcera	Pan Hlawer	Diana a komorná přírcezná Pa. Chawowowa
Hrabě a Nevers	Pan Böhmo	Boti Reot, mladý woják a
Tawowow	Pan Blawow	protestant
Caaw	Pan Blawow	Kanclíř a protestantský přiswěc. Dworní dámy
De Reot	Pan Hlawer	Panowow, Přírcezný Maichowow, Karelčák
Maurceet	Pan Siam	a protestantské wojko. Panowow hraběte
Muru	Pan Ješek	a Nevers. Cháň Hudebnici. Flawci. Mě-

Hra se děje w Paříži a w jeho okolí roku 1572.

PROJEKCE:

(W 2. jedn.) *Solo*, provedené od panny Ditrichowý.

(W 3. jedn.) *Tanec cikánský*, provedený od panen Šmidowý, Ranglowý
a Skriwanowý mladší, pak od paní Lennersa, Ryneš a Rei-
singra a od baletního sboru.

Pan Reichel a panna Rotterowa převezali své ulohy a obslástni ochoty
k nižepsanému.

Ku kterémuž představení své nejuctivější pozvání činíti sobě za čest klade
Karel Strakatý,
oud stavowského českého diwadla.

Sonntag Nachmittags den 3. März 1850. Zum Vortheil des Unterzeichneten in böhm. Sprache:
Die Hugonotten.
Große Oper in 5 Akten von Giacomo Meyerbeer.
Herr Reichel und Fräulein Rotter haben aus Gefälligkeit für den Unter-
zeichneten ihre Partien übernommen.
Zu welcher Vorstellung keine ergebene Einladung zu machen die Ehre hat
Carl Strakaty,
Mitglied des böhmischen Theaters.

Tisk old. knih. Swowé knihoběrný zřad Bohumil Hlawer w Praze.

Cedule k představení opery G. Meyerbeera *Hugenoti*

⁷ O problematice originality textu v kontrastu s přejímáním témat z jiných literárních děl, které bylo v 19. století mnohem obvyklejší než dnes, pojednáváme níže.

Oddělit českou a německou produkci Stavovského divadla nepřináší ani metodologické potíže, jediným drobným problémem je několik případů quodlibetů (pásem sestavených z árií, písní, úryvků z činoher, artistických vystoupení apod.), kdy jeden večer byl sestaven z části české, německé, popř. i italské. Diskutabilní by mohlo být zařazení baletů a tanců, tedy produkcí, při kterých se (česky) pochopitelně nemluvilo ani nezpívalo. Ty považujeme za součást českého repertoáru, pokud byly uvedeny v rámci českých představení, pro české publikum a cedule byly vytištěny v češtině. Potvrzením je i záznam v tzv. Martincově soupisu, kde jsou česká představení zvýrazněna podtržením.

V prostředí speciální databázové aplikace *Elektronický divadelní archiv*, vyvinuté v rámci programu NAKI *Cesta k divadlu*,⁸ se tvorba soupisu českého repertoáru Stavovského divadla protíná s výzkumem jeho německé produkce, který provádí tým Kabinetu pro studium českého divadla Institutu umění – Divadelního ústavu. Pomocí této aplikace, podrobně popsané níže, se podařilo veškeré relevantní údaje z cedulí, ověřené a doplněné z mnoha zdrojů, převést do systému vzájemně propojených informací a vygenerovat všechny zde předložené přehledy.

Specifickým úkolem bylo zodpovězení otázky, zda do soupisu repertoáru Stavovského divadla lze zahrnout produkci na scéně Nového divadla v Růžové ulici, které fungovalo v letech 1842–1846. Jeho zakladatel, ředitel Stavovského divadla Johann August Stöger, ji totiž původně zamýšlel provozovat jako samostatnou českou scénu, na Stavovském divadle nezávislou. Vzápětí se však ukázalo, že české publikum hlediště nenaplní, v divadle začaly být brzy uváděny německé kusy – a tím se vytratil první postulát. Inscenační samostatnost se také brzy zrušila tím, že reprízy se volně uskutečňovaly na obou scénách. A z podrobného studia českých představení na jevišti Nového divadla v Růžové ulici je zřejmé, že inscenace byly přenášeny z jedné scény na druhou, ve stejném nastudování, v totožném obsazení, a to až po nejmenší role. Provázanost potvrzuje i jeden z hlavních dobových pramenů popsany níže, tzv. Martincův soupis.

Direktoři a specifika jejich období z pohledu českého repertoáru

Více než čtyřicetiletou sledovanou epochu lze podle osobností, které stály v čele Stavovského divadla, rozdělit do čtyř etap. Předložený soupis repertoáru názorně ukazuje, že v každé z nich mělo vznikající české obrozenecké divadlo v rámci německého trochu jiné postavení.

Období triumvirátu (1824–1834)

Léta 1783–1824 se vyznačovala střídáním úplného zákazu českých her na jevišti Stavovského divadla s ojedinelými ochotnickými pokusy ve dvou souvisejších řadách (1804–1806 a 1812–1820⁹). Ani ředitelská éra herce a dramatika Franze Ignaze Holbeina nebyla pro české divadlo nikterak příznivá (za jeho působení

⁸ *Cesta k divadlu. Vývoj metodiky a specifických nástrojů pro uchování, exploataci a zpřístupnění historických divadelních cedulí se zvláštním zřetelem ke sbírkovým fondům Národního muzea v Praze a Moravského zemského muzea v Brně*, grant podpořený Programem aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II), č. DG16P02B008 (2016–2020). Konsorciální projekt tří institucí: Národního muzea, Institutu umění – Divadelního ústavu a Moravského zemského muzea.

⁹ Viz kapitola Soupis představení před rokem 1824.

Antonín Machek: **Joseph Wolfgang Kainz** v titulní roli opery L. Spohra *Faust*

Antonín Machek: **Ferdinand Polawsky** v roli Perina ve hře A. Moreta y Cavany *Donna Diana*

od května 1820 do dubna 1824 bylo uvedeno pouhých 18 českých představení). V květnu 1824 ji vystřídalo období tří ředitelů, tzv. triumvirát, vytvořený ze stávajících členů divadla. Německou činohru řídil herec Ferdinand Polawsky, operu pěvec Joseph Wolfgang Kainz a česká představení dramatik Jan Nepomuk Štěpánek, který se zároveň coby správní ředitel staral o finanční chod divadla a byl jeho pokladníkem.

„Kdežto čeští vlastencové s velikými nadějemi nastolení tohoto triumviratu uvítali, vrtěli veškerí přátelé německého divadla povážlivě hlavami. Znalit' vlohy a schopnosti těchto tří mužův, a mohli již napřed na prstech si vypočítati, kam tito páni s Thespisovou karou zajedou... Hlavní charakteristikou všech tří bylo, jak se později osvědčilo, vředlkářství, jimž nahrazován nedostatek všeho uměleckého krasocitu... Nejlepší charakteristikou tohoto ředitelstva je vtip německého obecenstva, jimž prohlášena začáteční písmena jmen těchto pánů P. K. S. na divadelní ceduli každodenně se skvoucí, za iniciály firmy: Prager Komödien-Spekulanten.“¹⁰

Příkré hodnocení Josefa Jiřího Stankovského odráží skutečnost, že i Jan Nepomuk Štěpánek, pořadající za dob ochotnického působení ve Stavovském divadle od roku 1812 vlastenecká představení pro dobročinné účely, musel nyní dbát především na finanční prosperitu. Zaměřil se na nižší společenské vrstvy, jimž předkládal lidovou zábavu, vídeňské frašky přenesené do českého prostředí, rytírný, ale i mimodivadelní vystoupení gymnastická, akrobatická a zpěvní. Pověstné bylo také jeho soustředění především na vlastní tvorbu,

¹⁰ STANKOVSKÝ, Josef Jiří a TURNOVSKÝ, Josef Ladislav. *Kronika divadla v Čechách*. Praha: J. Otto, 1882, s. 68–69.

takže ze soupisu repertoáru tohoto období zjišťujeme, že ze 157 inscenovaných činoher a oper u sedmdesáti sedmi nalezneme Štěpánkovo jméno v roli autora či překladatele. Mnohem méně se na scénu v té době dostala díla Václava Klimenta Klicpery (deset inscenací), hry a překlady Simeona Karla Macháčka (sedmnáct inscenací) či Josefa Kajetána Tyla (devět inscenací, z toho osm překladů a uvedení prvotiny *Výhoň Dub*), ostatní čeští autoři a překladatelé jen sporadicky. Otázkou je, zda autoři kvalitních původních her neexistovali, a proto nemohli být uváděni, nebo neexistovali, protože nebyli uváděni a podporováni.

Přesto lze považovat Štěpánkovu péči o českojazyčný repertoár za počín zásadní pro celý jeho další rozvoj. Přirozený byl důraz na soudobou operní tvorbu, především světovou (italskou, francouzskou i německou), ale provedení se za ředitelování triumvirátu dočkala i první česká opera, Škroupův *Dráteník*. Inscenovaných děl baletního charakteru nalezneme v celém tomto období jen osm, většinou šlo o harlekyniády a pantomimy.

Obrat nastal Štěpánkovým přičiněním i ve složení hereckého souboru, ve kterém stále více převládají profesionální herci a využívání účinkujících „z milosti“ se začíná omezovat na vedlejší role.¹¹

Období Johanna Augusta Stögera (1834–1846)

Johann August Stöger

¹¹ Obširně o této proměně píše v kritice z roku 1831 Josef Krasoslav Chmelenský: ... a zde se neyvětšj zásluha řediteli p. J. N. Štěpánkowi přičjstj musj, který šetrně wolil, a gehož přičinliwostj se stalo, že ted' skoro sami skutečnj herci i we zpěwohře i w činohře wystupugj a dillettanti zcela téměř z našeho diwadla zmizeli...“ (CHMELENSKÝ, J. K. Divadlo české v Praze od 28. září 1830, až do 23. máje 1831. *Časopis Společnosti vlastenského Museum v Čechách* 5, 1831, č. 4, s. 452–454.

Řízení českých představení zůstalo Janu Nepomuku Štěpánkovi i po nástupu nového ředitele Johanna Augusta Stögera. Někdejší operní pěvec, tenorista německého souboru Stavovského divadla v letech 1816–1821 přišel v roce 1834 do Prahy jako podnikatel se zkušenostmi s řízením divadel ve Štýrském Hradci a vídeňském Theater in der Josefstadt. Od počátků si potrpěl na divadlo velkého stylu, z Vídně nechal přivést výpravný dekorační i kostýmní fundus, který se uplatnil v německých i českých představeních, zasloužil se o rekonstrukci budovy Stavovského divadla (zvýšení portálu, přístavění patra), ke spolupráci přizval vídeňské scénické výtvarníky,¹² v kouzelných fraškách a romantických báchorkách udivoval publikum létajícími stroji („wsseliké stroge a létadla“), nevyhýbal se ani produkcím akrobatů, atletů, Arabů ze Sahary... V popředí jeho zájmu však bylo hudební divadlo – tzv. muzikální quodlibety, koncerty, a především opera. I v českém jazyce uváděl soudobé zpěvoherní novinky (Auber, Flotow, Lortzing, Meyerbeer, Donizetti a mnoho dalších). Původní tvorbu představovala především díla bratří Škroupů,¹³ kteří byli kromě oper autory scénické hudby k činohrám. Od Stögerova období mělo Stavovské divadlo i baletní soubor a baletní školu, počet tanečních produkcí díky tomu narůstal.

Činoherní repertoár byl zpočátku stále přizpůsoben vkusu lidového publika, vyžadujícího veselohry, frašky se zpěvy a tanci, vaudevilly, romantické báchorky (Nestroy, Raimund, Kotzebue), postupně se však začal objevovat i náročnější klasický repertoár (Shakespeare, Schiller, z veseloher Goldoni). Vlastními kusy, adaptacemi a překlady se na skladbě repertoáru začal čím dál víc podílet Josef Kajetán Tyl, který sice na protest proti stavu divadla v české řeči založil v roce 1834 tzv. Kajetánské divadlo na Malé Straně, ale paralelně s ním pro Stavovské divadlo nejen psal, ale také v něm po celou dobu ochotnický vystupoval. Po zániku Kajetánského divadla přivedl do Stavovského celou družinu mladých herců (sestry Forchheimovy, Jana Kašku, Annu Manetinskou, Josefa Jiřího Kolára aj.) a mohl začít naplňovat svůj program divadla jako součásti výchovy k vlastenectví. Posíleno bylo uvádění původních českých her, více než třicetkrát byl ve Stögerově období inscenován Václav Kliment Klicpera, v menší míře se začínají objevovat díla dalších českých dramatiků (Simeon Karel Macháček, Václav Jaromír Pícek, Václav Klement Püner, Josef Jindřich Řezníček a další). 21. prosince 1834 zazněla ve *Fidlovačce*, Tylově hře s tématem hrdosti na vlastní národ a jeho řeč, poprvé píseň Kde domov můj.

Stögerův pokus osamostatnit v roce 1842 české divadlo nevyšel. Velkoryse pojatá moderní budova Nového divadla v Růžové ulici, sen českých vlastenců o nezávislosti na německém prostředí, rodící se kvalitní soubor činoherní (Magdalena Forchheimová, Anna Forchheimová, Jan Kaška, manželé Kolárovi, Magdalena Hynková, Jan Lopil s mnozí další) i operní (Karel Strakatý, Jan Nepomuk Maýr, manželé Podhorští) dávaly velké naděje. Neoficiálním režisérem a tvůrcem repertoáru byl Josef Kajetán Tyl, oficiálně byli jmenováni režiséry a šéfy činohry postupně Josef Jiří Kolár, Němec Wilhelm Just a Josef Chauer. Projekt se však brzy ukázal příliš ambiciózním, budova s více než dvěma tisíci sedadly byla velká pro české a později, když se Stöger pokusil zachránit finanční situaci uváděním německých výpravných féerií, i pro německé publikum.¹⁴ Původní záměr hrát celoročně česky vedle odpoledních představení i třikrát týdně večerní vydržel zhruba rok (od září 1842 do konce roku 1843 zde bylo uskutečněno 183 českých představení, od ledna 1844¹⁵ do dubna 1846 již jen 34 představení). V roce 1846 musel ředitel Stöger rezignovat a v roce 1847 bylo divadlo přestavěno na zastavárnu.

¹² Tobias Mössner, Hermann Joseph Neefe, Antonio de Pian.

¹³ František Jan Škroup vystupoval ochotnický jako barytonista v českých představeních StD od konce roku 1823, od roku 1827, za ředitel Stögera, řídil německou operu, zatímco Jan Nepomuk Škroup byl v letech 1836–1845 postupně zástupcem prvního kapelníka, druhým kapelníkem a nakonec samostatným kapelním mistrem pro česká představení.

¹⁴ 1. září 1843 Stöger dal českým hercům, kteří nebyli zároveň členy německého divadla, výpověď a chtěl divadlo zavřít, nakonec je ještě několik let udržel jako dvojjazyčné.

¹⁵ V roce 1844 se zároveň obnovila odpolední představení na jevišti Stavovského divadla.

Beneficiantská pozvánka Františka Jana Škraupa na první provedení hry J. K. Tyla *Fidlovačka*

Období Johanna Hoffmanna (1846–1852)

Na konci Stögerova období došlo k významné změně ve statutu Stavovského divadla. Divadelní komise při zemském výboru nově ustanovila pro dohled nad uměleckou činností instituce funkci intendanta. Sama nadále kontrolovala pouze hospodaření a divadlo začala subvencovat částkou 10 000 zlatých ročně. Nový ředitel, další bývalý operní pěvec Johann Hoffmann, nemusel tedy nést finanční podnikatelské břímě (byť jako „direktor a podnikatel“ je veden v almanaších). Intendanty pro český soubor v jeho období byli Albert Nostic-Rieneck (1847–1848), Václav Bohuš z Otoschütz (1849 a 1851) a Pravoslav Trojan (1850), kterému se podařilo na přechodnou dobu získat zvláštní subvenci pro česká představení, a zvýšit tím jejich počet o čtvrtěční večery.¹⁶

¹⁶ Rok 1850 byl se sty provedenými českými představeními na třetím místě v celém období. Více se jich uskutečnilo jen v roce 1843 zásluhou Nového divadla v Růžové ulici a v roce 1862, když už soubor mířil do Prozatímního divadla.

